ЯНГИ ИСТИЛОҲ ДАВРИ

Олим ОЛТИНБЕК

Ўтган 2016 йил замонавий шеъриятимиз қасрининг икки устунини олиб кетди. Танқидчилигимизнинг доимий эътиборида бўлган бу улуғ зотлар ҳақида ўтган йилда ҳам адабиётшунослигимиз ўз сўзини айтиб турган эди. Айниқса, профессор Умарали Норматовнинг "Эл-юртга, шеъриятга бахшида умр" ("Ёшлик", 2016/11), Оллоёр Бегалиевнинг "Тошқинлар киради қалбимга маним..." ("Шарқ юлдузи", 2016/11) Абдулла Орипов ҳақидаги мақолаларнинг энг саралари ҳисобланади. Вафоти ва 80 йиллик юбилейи бир йилга тўғри келиб қолган Эркин Воҳидов шахсияти ва шеъриятига оид мақолалар ҳам оз эмас. Йилнинг биринчи ярмида Вафо Файзуллоҳнинг "Азалий ҳикматни излаб" ("Шарқ юлдузи" 2016/2), Баҳодир Раҳмоновнинг "Йўл изтироблари" ("Ёшлик", 2016/6) мақолалари босилган бўлса, йил адоғига келиб 80 йиллиги муносабати билан "Шарқ юлдузи", "Ёшлик", "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" нашрларининг сўнгги сонлари қаҳрамон шоиримиз ижодига бағишланди ва Иброҳим Ғофуровнинг "Юлдузлар шуъласи", Анвар Обиджоннинг "Парпироқ чеҳра" ("Шарқ юлдузи", 2016/12), Нўъмон Раҳимжоновнинг "Бадиий такомил йўли", Эркин Аъзамнинг "Отдош оғам", Нодир Жонузоқнинг "Биринчи Бош муҳаррир сабоқлари" ("Ёшлик", 2016/12), Муҳаммад Алининг "Шеъриятимизнинг порлоқ юлдузи", Нурбой Жабборовнинг "Миллий руҳ – буюк мезон", Иқбол Мирзонинг "Қўнғироқ", Йўлдош Солижоновнинг "Кимда иқтидор йўқдир..." ("ЎзАС", 2016/52), Шуҳрат Ризаевнинг "Йўл изтироби" номли мақолалари чоп этилди. Бу мақолаларнинг ҳар бири Эркин Воҳидов ҳаёти ва ижодининг янги-янги қирраларини очиб берганлиги билан алоҳида аҳамиятга эга.

Ўтмишимизда бўлганидек, бугунимизда ҳам биз дунёга кўз-кўз қилиб мақтанадиган гўзал шеъриятимиз бор. 2016 йилги аксар мақолалар мана шу замонавий шеъриятимиз ҳақида. Қозоқбой Йўлдошнинг "Суратланган руҳият манзаралари" ("Шарқ юлдузи", 2016/11), Нўъмон Раҳимжоновнинг "Мунаввар туйғулар" ("ЎзАС", 2016/2), "Руҳият иқлимлари" ("ЎзАС", 2016/25), "Бадиий тафаккурдаги эврилишлар" ("ЎзАС", 2016/35), Сувон Мелининг "Қизалоқ Шарифа топилдиқлари" ("ЎзАС", 2016/32), "Жўрлик жаранги" ("ЎзАС", 2016/41), Абдулла Улуғовнинг "Юракни уйғотган сўзлар" ("Шарқ юлдузи", 2016/10) каби

Олим ОЛТИНБЕК – 1966 йилда туғилган. Тошкент давлат университетини (ҳозирги ЎзМУ) тамомлаган. "Каримбек Камийнинг ҳаёт ва ижод йўли" мавзуида номзодлик диссертациясини ҳимоя қилган. Шоир Камийнинг "Дилни обод айлангиз" шеърлар тўпламини нашрга тайёрлаб, чоп эттирган. Ҳозирда шоир Рауф Парфи ижоди бўйича илмий изланишлар олиб бормоқда.

мақолаларида миллий шеъриятимизнинг нафосати, услуби, мавзулари билан боғлиқ жиҳатлар маҳорат билан очиб берилган. Шунга қарамасдан, профессор Дилмурод Қуроновнинг "Шеърда мантиқ керак" ("Шарқ юлдузи" 2016/2) мақоласи алоҳида ажралиб туради. Ушбу мақолани ёзишдан муаллифнинг ўз олдига қўйган мақсади унинг қуйидаги сўзларида яққолроқ кўринади: "Бемаза шеърлар урчиб кетаётгани ҳақида кўпдан бери айтиб келамиз. Афсуски, фақат шугина: "айтиб келамиз" – вассалом! Ҳеч биримиз ўша шеърларнинг нимаси бемаза экани, нима учун уларни шеърга санаб бўлмаслигини кўрсатиб беришга ҳафсала қилмадик... Энди тобора амин бўлганим, бу масалада тутган тутумимиз зиммамиздаги вазифага хиёнат экан. Зеро, жим турмай, вазифамизни сидқидилдан бажарганимизда, бемаза шеърлар урчиблар кетмаган бўлармиди?!" Масалага мана шундай масъулият билан қараган ва жиддият билан киришган мунаққид Аҳад Қаюм "ижоди"ни объект этиб танлайди. Унинг шеърни шеър қиладиган уч муҳим унсурнинг бузилганлигига эътиборни қаратади. Биринчиси, шеърдаги мантиқнинг бузуқлиги. "Поэтик мантиқ, – дейди Қуронов мақолада. – Биринчидан, кечинма билан у юзага келаётган ҳолат мутаносиблигини, иккинчидан, лисоний ифоданинг тасвирланаётган кечинмага мослигини, учинчидан, шеърдаги мисраларнинг ўзаро мантиқий-мазмуний боғлиқлигини тақозо этади". Мунаққид эътиборни қаратган иккинчи унсур шеърдаги лирик қаҳрамони маънавиятининг бузуқлиги. Ва ниҳоят, учинчи унсур – Аҳад Қаюм шеърларининг тили масаласи. Мақола муаллифи бир ўринда: "Аҳад Қаюм шеърларини ўқиганда: "бу йигит ўзбек тилини биладими ё энди ўрганаяптими?" – дея истеҳзо қилади ва "шоири замон"нинг ўнлаб сўзларни маъносини англамасдан қўллаганини, кўп ҳолларда сўзларни грамматик жиҳатдан нотўғри боғланишини, келишик қўшимчаларини ишлатиш билан боғлиқ услубий хатоларни кўрсатиб беради. Яқинда профессор Насимхон Раҳмонов бир мақоласини "Она тилини ҳимоя қилиш Ватанни ҳимоя қилиш билан баробардир" деб номлади. Дарҳақиқат, она тилимиз маънавий Ватанимиз. Уни миллатнинг ҳар бир вакили ҳимоя қилиши лозим, шоирлари эса кўпроқ масъул. Хуллас, Дилмурод Қуроновнинг "Шеърда мантиқ керак" мақоласи замонавий шеъриятимиз бўстонида урчиб кетган бегона алафларга берилган биринчи зарба. Бу фақат Аҳад Қаюмга эмас, унинг тоифасидаги барча "шоир"ларга қаратилган мақола.

Зар қадрини заргар билганидек, сўз қадрини ҳам сўз устаси билади. Бадиий сўзни бирор зот унингчалик ҳис қилолмаса керак. Шунинг учун ҳам, ижодкорнинг бошқа бир ижодкор битиклари ҳақидаги кузатишлари доимий равишда кутилмаган янгиликлар тақдим этиши баробарида, унинг ижод ҳақидаги, адабиётга оид қарашларини намоён қилади. Ўтган йилги адабий-танқидий мақолалар орасида шоирларимиз томонидан ёзилганлари ҳам талайгина. Шоир Абдуғани Сулаймоннинг замонавий шеъриятимиз ҳақида бир эмас, уч мақоласи эълон қилинган. Булар "Уфқлар ортидаги йўл" ("Шарқ юлдузи", 2016/5), "Шеърият кўнгил дегани" ("Шарқ юлдузи", 2016/9), "Замон руҳи, ҳаёт фалсафаси" ("Ёшлик" 2016/9) деб номланади. "Уфқлар ортидаги йўл" шоира Ҳалима Аҳмедова ижоди ҳақида. Мақола муаллифининг: "Илоҳий сўзни ҳис этган Ҳалима Аҳмедова ижодининг илдизи ерда бўлса, шохлари коинотда яшнайди", "Шеърият – кўнгилни осмонга боғлайдиган йўл. Ҳалима Аҳмедованинг шеърлари ҳақида худди шу фикрни билдириш мумкин. Унинг ижодида катта эҳтирос билан мастона фикр ҳамиша ёнма-ён келади", "Унинг шеърларидаги жунун ҳар бир шеърхонни уфқлар ортидаги ёруғ, зангори йўлга чорлаб туради" каби сўзлари фақат ижодкор-танқидчига хос кузатишлардир. Ижодкорнинг бу хилдаги мақолалари боис, аксарият ҳолларда, унинг адабий-эсте-

тик қарашлари юзага чиқади. Бу эса адабиётшунослик илмини адабиёт ҳақидаги янги қарашлар билан бойитади. Турсун Алининг "Меҳр жозибаси" ("Шарқ юлдузи", 2016/5), Баҳром Рўзимуҳаммаднинг "Нозик ифодалар" ("ЎзАС", 2016/25), Муҳиддин Омоннинг "Руҳият манзаралари" ("Шарқ юлдузи", 2016/8), Адиба Умированинг "Ошиқ дил рози" ("ЎзАС", 2016/30) мақолалари ҳам мана шундай характерга эга.

Адабий танқид, маълумки, адабиётшуносликнинг тезкор хизматчиси. У бошқа соҳалар орасида адабий жараёнда пайдо бўлган бадиий яратиққа биринчи эстетик муносабатни билдириши лозимлиги билан ажралиб туради. Адабиётшунослар Қозоқбой Йўлдош ва Муҳайё Йўлдошнинг "Миллий насрдаги ўзига хос воқеа" ("Шарқ юлдузи", 2016/1) мақоласи ёзувчи Муҳаммад Саломнинг "Катта хонадон: изтироб ва севинчлар" роман-дилогиясига мана шундай тезкорликнинг бир намунаси ҳисобланади. Мунаққидлар асарни таҳлил қилиш жараёнида унинг янгилиги ва ўзига хос жиҳатларига алоҳида эътибор берадилар. Ва романни: "...миллий адабиётимизда одамнинг ердан узилмаган оддий ҳаётини тасвирлаб, ўқирманларнинг туйғуларини забт этиш, тўлқинлантириш ва бадиий юксакликка кўтариш мумкинлигининг илк жонли мисоли" тарзида баҳолайдилар. Шунингдек, муаллифлар мақола сўнггида "асардаги баъзи ғализ жумлалар, қўшимчаларнинг нотўғри қўлланиши, шевага хос сўзларнинг изоҳсиз ишлатилиши асар савиясига бир қадар салбий таъсир кўрсатган"ини ҳам эслатиб ўтадилар.

Рассом ва ёзувчи... Бадиий санъат яратувчилари орасида ўзининг табиати, борлиққа эстетик ва ҳиссий муносабати ва уни қайта яратиш усулларига кўра бир-бирига энг яқин ижодкорлар ҳисобланади. Уларнинг фақат асар яратиш қуроллари ва воситаларигина бошқа. Руҳиятдаги мана шундай яқинлик боис ёзувчи фақат рассомнигина ўзининг эгизаги деб билади. Шунинг учун ҳам бадиий адабиётда ёзувчи фақат рассом образи орқали ўзлигини максимал даражада очиб бера олиши мумкин. Дунё адабиётида бунга кўплаб мисоллар бор. Асад Дилмуроднинг "Ранг ва меҳвар" романи миллий адабиётимизда ҳам ушбу йўлга ҳаракат бошланганини кўрсатади. Адабиётшунос Ислом Ёқубовнинг "Армонсиз кун сулувдир" ("ЎзАС", 2016/24) мақоласи мана шу роман ҳақида. Мунаққид асар ғояси ва структурасини атрофлича таҳлил этиб бўлгач, унинг миллий насримиздаги янгиликлари ҳақида қуйидагиларни санайди: 1) ретроспекция ва гротеск усулларидан самарали фойдалангани; 2) роман сюжети биз "воқеалар тизими" деб атайдиган анъанавий йўсинга мувофиқ тарзда эмас, балки лирик асарлардаги сингари ўй-фикрлар, туйғу-кечинмалар ривожи асосида қурилиши; 3) романда адиб корновал усулидан самарали фойдаланиши; 4) онг оқими фаолиятига асосланган бу асарда онгнинг муайян қатламларини англаш ва уни ишонарли кўрсатишга интилишнинг мавжудлиги.

Шунингдек, Дамин Тўраевнинг "Муаллиф ким томонда?" ("Шарқ юлдузи", 2016/6), Шодмон Отабекнинг "Сўз айтмоқ саодати" ("ЎзАС", 2016/8), Қундузхон Ҳусанбоеванинг "Ёзкечувлик йўлбарс" ("Шарқ юлдузи", 2016/10), Лайло Шарипованинг "Навоий ва Самарқанд" ("ЎзАС", 2016/47) каби мақолалари ҳам замонавий наср ва драматургиямиз ҳақидаги тезкор жанр намуналаридан ҳисобланади.

Танқидчилигимизнинг фаол жанрларидан бири – адабий суҳбат. Нодир Жонузоқнинг шоир Эшқобил Шукур билан суҳбати "Энг завқли машғулот – қалбингни тозалаш..." ("Ёшлик", 2016/10) деб номланган. Уни йилнинг энг сара суҳбатларидан бири сифатида қайд этиш мумкин. Суҳбатда Эшқобил Шукур Нодир Жонузоқнинг "...исмингиз қайд этилган шеърларингиз ҳам талайгина... Шоир ўзини, ўз исмини яхши кўргани учунгина шеърга киритмайди, албатта. Тўғрими?!" дея берган саволига устоз шоир:

“...Ижодкор ўзи билан ўзи кўпроқ ёлғиз қолиши керак. У, аввало, ўзини ўрганиши, ўзини тафтиш қилиб туриши шарт. Рауф ака ёзган эди-ку: *Ўйчан кеча тун ичра танҳо, / Рауф Парфи, қолдик иковлон...”* сўзлари билан жавоб беради.

Шунингдек, ўтган йилги матбуотимизда ушбу жанрга оид қатор материаллар эълон қилинди. Муҳаммад Али ва Йўлдош Солижоннинг “Тарих, замон ва ёзувчи масъулияти” (“Шарқ юлдузи”, 2016/7), Нодир Норматов ва Лазизжон Бахранов “Уммон юзидаги мавжлар” (“Шарқ юлдузи”, 2016/3), Ашурали Жўраев ва Одил Ҳотамовнинг “Ижодкорни қалам танитар” (“Шарқ юлдузи”, 2016/8), Маҳмуд Саъдий ва Нилуфар Намозованинг “Асқад Мухторнинг ёруғ юлдузи” (“ЎзАС”, 2016/12), Йўлдош Солижонов ва Абдул Собирнинг “Шайтон ўзинг, ғилмон ўзинг...” (“Тафаккур”, 2016/1), Дилмурод Қуронов ва Муҳиддин Раҳимнинг “Ишда – тўғрилик, сўзда – ростлик” (“Тафаккур”, 2016/2), Иброҳим Ғофуров ва Назира Тошпўлатованинг “Сўздан мурод маънодир” (“ЎзАС”, 2016/2), Алишер Ибодинов ва Жўрабек Жаҳоннинг “Уммонлардан юракка тўлқин олиб...” (“ЎзАС”, 2016/49) шулар жумласидан. Тўғри, ушбу адабий гурунгларнинг савияси, замонавий адабиётимизнинг умумий ва хусусий жиҳатларини ёритиши билан бир-бировидан фарқ қилади. Шунга қарамай, бу жанр адабиётшуносликнинг ижодкор лабораторияси, эстетик қарашлари, унинг ижод жараёнидаги психологик ҳолатлари, бадиий асар биографияси билан боғлиқ жиҳатларни ёритишдаги вазифасини адабий танқид жанрларидан бирортаси бу даража бажара олмаслигини ҳисобга олсак, адабий суҳбатнинг нечоғлик илмий аҳамиятга эга эканлигини ҳис этамиз.

Мана шундай жанрлардан яна бири – хотира-мақола. Умарали Норматовнинг “Эл-юртга, шеъриятга бахшида умр” (“Ёшлик”, 2016/11), Анвар Обиджоннинг “Парпироқ чеҳра” (“Шарқ юлдузи”, 2016/12), Ҳамдам Абдуллаев ва Ҳулкар Ғоипованинг шоир Матназар Абдулҳаким ҳақидаги “Фикрдошлар ҳайрати” (“Шарқ юлдузи”, 2016/5), Оллоёр Бегалиевнинг “Ҳайратимнинг тили бўлсайди” (“Шарқ юлдузи” 2016/4), Эркин Аъзамнинг “Отдош оғам” (“Ёшлик”, 2016/12), Нодир Жонузоқнинг “Биринчи Бош муҳаррир сабоқлари” (“Ёшлик”, 2016/12), Муҳаммад Саломнинг “Эзгуликка йўғрилган умр” (“ЎзАС”, 2016/26), Орзиқул Эргашнинг “Шариф шаҳар фуқароси” (“ЎзАС”, 2016/39), Илҳом Аҳрорнинг “Остонадаги райҳон” (“ЎзАС”, 2016/25) мақолалари ушбу жанрнинг янги намуналари ҳисобланади. Ёзувчи Орзиқул Эргашнинг “Шариф шаҳар фуқароси” мақоласи шоир Садриддин Салим Бухорий ҳақида. Эътиборли томони шундаки, муаллиф шоир хотираси баҳонасида қадим Бухоронинг узоқ-яқин тарихидан сабоқ беради ва бу услуб хотира-мақолани тарихий-маърифий очерк даражасига олиб чиқади. Мана ундан бир парча: “Мир Араб мадрасаси, Масжиди Калон, Минораи Калон, яъни Пойи Калон мажмуасидамиз. Энди бу ерда ҳамроҳимдан эшитганларимни бир-бир хотирлайверсам... Масжиди Калон Туронзаминда барпо этилган биринчи Ислом ибодатхонаси, 770–771 йилларда қурилган экан. Ҳадис илмининг султони Имом Бухорий (810–870) бир неча ўн йиллик хориж сафаридан қайтиб келиб, Масжиди Калонда маъруза қилганларида буюк муҳаддисдан бир вақтнинг ўзида ўн мингга яқин одам сабоқ олар экан. Исмоил Сомоний амирлиги даврида (888–907) масжид шу қадар кенгайиб кетадики, юз минг одам бемалол намоз ўқиши мумкин бўлади... Айтишларича, Чингизхон Бухорони босиб олгач, отда виқор билан Жомеъга кириб келади. Унга рўпара қилинган масжид имоми Чингизхонга таъзим қилишдан бош тортибгина қолмай, унинг юзига тупуради... Масжид темурийлар даврида қайта тикланади. Кейинчалик эса шайбоний ҳукмдорлар Убайдуллахон, Абдулазизхон ва Абдуллахон даврида ҳозирги кўринишига келтирилади... ”

Ўтган йилги танқидчиликнинг қувонарли яна бир жиҳати шундаки, унда баъзи янги шакллар, таҳлил усуллари ва истилоҳлар пайдо бўлганини ҳам кузатиш мумкин. Уларнинг биринчиси сифатида Гўзал Бегимнинг "Айланаётган юрак" ("Шарқ юлдузи", 2016/6) мақоласини кўрсатишни хоҳлардим. Бу мақола шоира Ойдиннисонинг "Қоралама" китобига бир муносабат. Мақола муаллифи шеъриятимиздаги ўзига тенгкур яна бир шоиранинг шеърларига муносабат билдирар экан, танқидчилигимизда кўрилмаган мутлақо янги йўлдан боради. Мақола олти қисмдан иборат. У танқидий мақолага ўхшамайди. Услуб бутунлай ўзгача. Дастлабки тўрт қисмида, шеърий парчалар келтирилмай туриб, Ойдиннисо битикларининг Гўзал Бегим қалбида пайдо қилган кечинмалари ифодаси ва туйғулар туғёни акс этган. Фақат бешинчи қисмга келиб, шоира шеърларидан якка мисраларгина келтира бошланади. Келтирилганда ҳам у мисра, биз одатдаги адабий-танқидий мақолаларда ўргангандай, таҳлилга тортилмайди, балки у мисрадаги Ойдиннисо туйғулари Гўзал Бегим томонидан давом эттирилади ва ривожлантирилади. Мана, бир мисол: "Ҳақим йўқ ишларга кўмилгим келар". Шеърий мисра шу ерда тугайди. Энди Гўзал Бегимда у пайдо қилган туйғулар давом этади: "Ҳақ олиб, ҳақ бериб юрибман, мана. Юрак саҳросида чувуллашар бир этак жужуқларим, ош-нон сўрамоқда юрак қушларим. Мен улкан-улкан ёмғирлар ёғувчи мамлакатда томчи майдалайман кўзларим билан. Кўнглимни ёзаман, дил қоралайман, бир нур етаклайман, дунё, сен томон".

Мақоланинг олтинчи қисмидагина биринчи маротаба Ойдиннисо ва китобининг номи тилга олинади: "Азизам, Ойдиннисо! Бу Сизнинг "Қоралама"нгиз сабаб оқлик кўрган битиклар". Жумладан кўринадики, олтинчи қисм эпистоляр усулда давом этган. Энди муаллиф ана шундай йўл билан Ойдиннисо "Қоралама"сидан олган таассуротларини баён эта бошлайди: "Китобингиз умиднинг, ҳиснинг, ҳароратнинг озод юришини бошлаб берди руҳимда. Шу пайтгача ёзган китобларингиз орасида "Қоралама"нинг номи бўлакча: кўнгилга, юракка, томирларга қоралanган оппоқ шеърлар улар..." Мана шундай муносабат ва изҳори дил ила давом этади олтинчи қисм. Тўғри, мақолада Ойдиннисонинг шеърлари таҳлил этилмайди, талқин қилинмайди, илмий тадқиққа тортилмайди. Объектга, юқорида айтганимиздек, кечинмалар орқали, туйғулар воситасида шарҳ берилади. Хўш, бу нима? Мумтоз адабиётимизда мавжуд бўлган ғазал мисраларига тахмис боғлашнинг бир шакли эмасми? Унда фақат шакл қатъий канонлаштирилган: бир шоир ёзган ғазалнинг икки мисрасига иккинчи шоир уч мисра қўшади. Шеърдаги поэтик фикрга эътибор берадиган бўлсак, бунда ҳам юқоридаги ҳолат, яъни иккинчи шоир биринчи шоирнинг фикри, кечинмаси ва туйғуларини давом эттиради. Хуллас, Гўзал Бегимнинг бу мақоласи бадиий ижод ва адабий танқид орасида пайдо бўлган бир шакл. У балки адабий танқиднинг бир шакли сифатида бардавом бўлмас, лекин бадиий ижод намунаси сифатида ривожланиши ва яшаб қолиши мумкин.

Бадиий асарнинг таҳлил усуллари билан боғлиқ янгилик адабиётшунос Баҳодир Каримнинг "Уч ҳикоя – уч ғоя" ("Тафаккур", 2016/1) мақоласида кўрилади. Унда муаллиф Хуршид Дўстмуҳаммаднинг "Жимжитхонага йўл", Назар Эшонқулнинг "Маймун етаклаган одам" ва олмон ёзувчиси Ҳерман Бёллнинг "Менинг ғамгин юзим" ҳикояларини таҳлилга тортади ва ўз тасаввурида суратланган ҳикоя структурасини геометрик координатлар текислигида акслантиради. Бу ҳам бир усул. Тўғри, бу усулни ҳамма ҳам татбиқ эта олмаслиги мумкин, бу ўша асарни ўқиган ўқувчининг тасаввур ва билим доираси кенглиги ва қандай шаклланганлиги билан боғлиқ...

Янги адабий истилоҳни ёзувчи Исажон Султон татбиқ этади. У Иқбол Мирзо шеърияти ҳақидаги "Гулшакл ҳислар" мақоласида шундай ёзади: "Фанда "спектрограф"

деган ускуна бор. Олис юлдузлар шуъласига боқиб, нур толимлари аро юлдуз таркибини билиб олса бўлади. Шеърий спектрограф эса замонавий оламда тансиқ тоза ва мусаффо туйғуларни саралаб кўрсатади". Дарҳақиқат, биз шеърларидаги туйғулар орқали шоир қалби инкишоф этилган тадқиқотни спектрографик мақола десак, адабиётшуносликдаги бир номсиз ҳодиса номланган ва илмий тушунча сифатида ўз шаклу шамойилига эга бўлган бўлар эди.

2016 йилги адабий-танқидий материалларни таҳлил қилар эканмиз, яна бир мақолага эътибор қаратмасликнинг иложи йўқ. Бу Сувон Мелининг "Тафаккур эркинлиги" ("ЎзАС", 2016/34) мақоласи. Муаллиф мақолада адабий танқид "мавжуд асарлар бўйича фикр юритади"ган йўналиш бўлибгина қолмасдан "у муайян ҳолларда нима йўқлигини ҳам айтиб туриши", "жорий адабиётнинг кўзгуси бўлиши" баробарида, "унинг истиқбол йўлларини белгилаб, унга йўналиш берадиган" илмий-бадиий соҳага айланиши лозимлигини алоҳида таъкидаб ўтади ҳамда адабий танқид олдига "ҳамиша маънавий соғлом адабиёт тарафида қоим туриши лозим", деган принципиал талаб қўяди. Шунингдек, олим мақолада янги даврда адабий танқиднинг ўрни ва мавқеи, унинг вазифалари, эстетик тамойиллари ҳақидаги илмий-назарий фикрларини илгари суради. Сувон Мели қаламига мансуб "Жўрлик жаранги" ("ЎзАС", 2016/41), "Қизалоқ Шарифа топилдиқлари" ("ЎзАС", 2016/32) каби мақолалар ҳам айнан мана шундай талаблардан келиб чиқиб яратилган.

2016 йилда "Шарқ юлдузи", "Ёшлик", "Тафаккур", "ЎзАС" нашрларида танқидчиликнинг тақриз, хотира-мақола, адабий суҳбат, адабий шарҳ, эссе, адабий портрет, мактуб каби турли жанрларида юзга яқин мақолалар эълон қилинган. Ўрни келганда шуни таъкидлаб ўтиш керакки, ўтган йили адабий жараёнга муносабатни фаоллаштиш мақсадида "Шарқ юлдузи" журнали "Кўнгил мулки", "Мутолаа", "Ёшлик" эса "Таассурот", "Мактубот" каби янги рукнлар очдики, улар бугун бадиий матнга эстетик ёндашувнинг янгича усулларини пайдо қилишга ва адабий-танқидий тафаккурнинг ҳаракатга келишига ёрдам бермоқда.

Адабий материаллар шуни кўрсатадики, 2016 йил адабий танқид майдонида, асосан, уч тоифадаги муаллифлар фаолият кўрсатишган. Биринчиси, профессионал танқидчилар Умарали Норматов, Иброҳим Ғофуров, Қозоқбой Йўлдош, Нўъмон Раҳимжонов, Йўлдош Солижонов, Дилмурод Қуронов, Сувон Мели, Баҳодир Карим, Нурбой Жабборов, Ислом Ёқубов, Абдулла Улуғов, Узоқ Жўрақулов; иккинчиси, ижодкор-танқидчилар: Муҳаммад Али, Турсун Али, Эшқобил Шукур, Баҳром Рўзимуҳаммад, Вафо Файзуллоҳ, Исажон Султон, Оллоёр Бегалиев, Нодир Жонузоқ, Гўзал Бегим, Беҳзод Фазлиддин; учинчиси, тадқиқотчилар Қаҳҳор Йўлчиев, Умида Расулова, Муҳайё Исмоилова, Санобар Тўлаганова, Марҳабо Қўчқорова, Саъдулло Қуронов... Буларнинг барчаси ўтган 2016 йилги адабий жараёнга энг камида икки марта чиқишлари билан ўз ҳиссаларини қўшганлар...

Хуллас, 2016 йил танқидчилиги билан боғлиқ барча далил ва маълумотлар адабий танқидни адабиётшунослигимизнинг ўсиш, ўзгариш ва янгиланиш сари юз бурган соҳаларидан бири эканлигига далолат қилади.